

Jana Geržová

The Czechoslovak Pavilion and our traumas

Jana Geržová

Československý pavilón a naše traumy

Oto Hudec: Floating Arboretum, 2024, Pavilón Českej a Slovenskej republiky, Giardini, Benátky. Performance v rámci otvorenia vystavy, choreografia: Petra Fornayová, kostymi: Michaela Bednářová, hudba Fero Király. Foto: Roberto Moro

Pohľad do vstupných priestorov Pavilónu Českej a Slovenskej republiky s informáciou o projekte Evy Koťátkovej: Srdce žirafy v zajetí je o dvanásť kilogramů lehčí, 2024. Foto: Aleksandra Vajd @aleksandravajd

Pohľad do inštalácie Evy Koťátkovej: Srdce žirafy v zajetí je o dvanásť kilogramů lehčí, 2024. Foto: Aleksandra Vajd @aleksandravajd

Annotation

The reviewer has followed the participation of Czech and Slovak artists at the Venice Biennale since 1926, when the newly built Czechoslovak Pavilion in Giardini was opened, appreciating the generous gesture of the cultural policy of the first Czechoslovak Republic. She critically evaluates the attitude of politicians at the time when the democratic state changed into the Czechoslovak Socialist Republic, especially the period of orthodox realism in the 1950s and later during normalization after the occupation of Czechoslovakia by the troops of the Warsaw Pact. During this period, our Pavilion was either closed for ideological reasons, or only opened for pro-regime artists. After the split of Czecho-Slovakia in 1993, the Pavilion remained in joint ownership of the two newly established independent countries, and the artists took turns in using it according to various schemes. Currently, the national pavilion hosts the Czech artist Eva Koťátková's interactive project *The heart of a captive giraffe is twelve kilograms lighter* (curator Hana Janečková) and the Slovak artist Oto Hudec's processual project *Floating Arboretum* (curator Lýdia Pribišová). The two projects have several themes in common, primarily their respectful relationship to the nature, embodied by a giraffe named Lenka (in the interior of the building) and endangered species of trees on the facade of the pavilion.

Jana Geržová (*1951), historian and art critic, editor-in-chief of the magazine *Profile* of contemporary visual art.
jgerzova@gmail.com

Najstaršie svetové bienále umenia, La Biennale di Venezia, ktorého 60. ročník práve prebieha na rôznych lokáciách v Benátkach, má pre Slovensko a Českú republiku osobitý význam. Je to jediné prestížne podujatie, z ktorého nie je naše súčasné umenie vylúčené ako z desiatok ďalších periodických medzinárodných projektov, pretože sa môže prezentovať takpovediac vo zákona. Vďaka preziravej kultúrnej politike ministrov prvej Československej republiky bol v rokoch 1924 – 1925 na území benátskych záhrad v Giardini vybudovaný puristický funkcionalistický československý pavilón v koncepcii českého architekta Otakara Novotného. Existencia národného pavilónu na historickom území, ktoré dnes funguje v režime stavebnej uzávery, je devíza, ktorá sa nedá vyčísliť. Napriek tejto skutočnosti, ktorú nám môžu závidieť všetky krajiny nepatriace medzi 30 privilegovaných, naša účasť na bienále je s opakujúcou sa pravidelnosťou sprevádzaná traumatizujúcimi okolnosťami, ktoré sa na jednej strane vzťahujú k domácejmu politickému vývoju, na druhej strane odzrkadľujú názory na štátnu, respektíve národnú reprezentáciu, a s tým súvisiacu základnú metodiku výberu participujúcich umelcov.

S ideologizáciou umenia boli spojené predovšetkým 50. roky ortodoxného socialistického realizmu a neskôr 70. a 80. roky normalizácie, keď bol náš pavilón počas bienále neobsadený (1950, 1952, 1974, 1978, 1986), alebo sa v jeho priestoroch vystavovali politicky preverení výtvarníci, lojálni systému, ktorí však neboli s pohybom aktuálneho svetového umenia kompatibilní, v horšom prípade vytvárali o našej krajine skreslený obraz kultúrneho skanzenu. V roku 1956,

Zábery z performance v inštalácii Evy Kotátkovej. Foto: Aleksandra Vajd @aleksandravajd

keď sa na bienále prezentovala prierezová výstava *Moderného talianskeho umenia*, náš pavilón obsadili diela z výstavy *Desať rokov Československej ľudovodemokratickej republiky*, ktorá sa rok predtým konala v Prahe. Neboli to len 50. roky, keď bol náš výber nekompatibilný s koncepciou bienále, ale aj ďalšie dekády, keď sme sa nedokázali napojiť na aktuálne dianie na poli umenia alebo trafiť do vyhlásenej témy. V roku 1964, keď sa na bienále uskutočnila prvá veľká prezentácia amerického pop-artu v Európe a Robert Rauschenberg získal jednu z cien, v našom pavilóne sa vo výbere Miroslava Míčka, Mariana Várossa a Josefa Broža stretla eklektická zmes umelcov patriacich k rôznym generáciám a nesúrodým poetikám, od reprezentantov českej moderny, vtedy už 74-ročného Jana Zrzavého a 64-ročného Františka Muziku, cez konzervatívne polohy Skupiny 58 (Jan Brož, Karel Hladík) až po progresívnejšiu tvorbu príslušníkov medzivojnovnej Skupiny 42 (František Gross, Jan Kotík, Jan Smetana), ku ktorým boli priradení dvaja zástupcovia slovenskej scény (Vladimír Kompánek, Ján Lebiš). Tento výber je modelovým príkladom kurátorských stereotypov zaťažených vedomím štátnej reprezentácie, sprevádzaných takými stratégiami výberu, ktoré pred aktuálnym umením a istou mierou kurátorského rizika dávali prednosť konvenčným výstavným súborom a výberu na domácu istotu.

Za dramatických okolností sa koncipovala výstava pre 35. ročník bienále v roku 1970, keď sa v Československu okupovanom vojskami Varšavskej zmluvy schylovalo k tzv. normalizácii. Výber pre národný pavilón, ktorý koncipovali Luděk Novák a Ludmila Peterajová (Libor Fára, Zdeňka Fibichová, Vladimír Jarcovják, Jiří John, Jiří Kolář, Karel Malich a zo Slovenska Jozef Jankovič), bol odprezentovaný po istom váhaní, až na tlak zahraničnej odbornej verejnosti¹.

¹ Bližšie pozri rozhovor s Jozefom Jankovičom: Bienále je iba jedna z mnohých minulých a budúcich výstav. In: *Profil*, 1995, č.1 – 2, s. 80.

Oto Hudec: Floating Arboretum, 2024. Pavilón Českej a Slovenskej republiky, Giardini, Benátky. Performancia v rámci otvorenia výstavy, choreografia: Petra Fornayová, kostými: Michaela Bednárová, hudba Fero Kírály. Foto: Roberto Moro

Oto Hudec: Floating Arboretum, 2024, Pavilón Českej a Slovenskej republiky, Giardini, Benátky, 2024. Pohľad na bočné steny pavilónu s malbami jednotlivých stromov. Foto: Oto Hudec

V roku 1977, keď sa počas tzv. Disidentského bienále mal vystaviť *Album 76*, súbor diel neoficiálnych československých umelcov zostavený Ivom Janouškom, boli participujúci umelci vypočúvaní na Štátnej bezpečnosti a vyvíjal sa na nich tlak, aby sa od tejto akcie dištancovali². Do tejto kategórie traumatizujúcich udalostí by sme mohli ex post zaradiť aj málo známu účasť našich umelcov na bienále v roku 1942, ktoré bolo v dôsledku vojnových udalostí zväčša ignorované. Na pôde československého pavilónu, bez účasti českých umelcov, ktorí žili v okupačnom režime Protektorátu Čiech a Moravy, reprezentovali vtedajší tzv. slovenský štát výtvarníci ako Miloš Bazovský, Martin Benka, Ľudovít Fulla, Koloman Sokol, Ján Koniarek, Gustáv Mallý, Peter Matejka, Lea Mrázová, Ján Mudroch, Teodor Tekel, ako aj pôvodom českí umelci žijúci na Slovensku Jan Hála a Júlia Horová-Kováčiková.

Nová história výstavných projektov pre československý pavilón sa začala písať v roku 1990, keď sa pod tlakom prebiehajúcich politických zmien na poslednú chvíľu rozhodlo o inovovaní už schváleného konceptu. Jiří Kotalík si ako alternatívu k svojmu pôvodnému návrhu vybral Jiřího Koláře a vtedajšia riaditeľka SNG Zuzana Bartošová, prizvaná za slovenskú stranu, nominovala Milana Paštéku. V roku 1992 sa obsadenie pavilónu prvýkrát uskutočnilo formou výberového konania na kurátorský projekt v samostatnej réžii českej a slovenskej strany (Magdaléna Juříková/ František Skála; Jana Geržová/Daniel Fischer), pričom v roku konania bienále (1993) bolo Československo už rozdelené na dva samostatné štáty, ale pavilón zostal spoločný v správe

² Bližšie pozri Tomáš Štraus: Slovenský variant moderny. Pallas, Bratislava 1992, s. 70, s. 72 a rozhovor s Jurajom Melišom: Chcel som povedať: toto som ja. In: Profil, 2003, č. 3, s. 80 – 81.

Ministerstva kultúry ČR a Ministerstva kultúry SR, ktoré touto úlohou poverili svoje vrcholné inštitúcie – Národnú galériu Praha a Slovenskú národnú galériu.³ Priebežne sa skúšali rôzne modely spolupráce – dve samostatné výstavy v spoločnom pavilóne, integrovaná výstava spájajúca reprezentantov oboch krajín – tento model sa testoval v roku 2001 (*Pozvanie na návštevu*, kurátorka Katarína Rusnáková, umelci: Ilona Németh/Jiří Surůvka), alebo jeden autor/ autorka v pavilóne pri periodicite raz za štyri roky.

Žirafa Lenka a ohrozené druhy stromov

Od havárie v roku 2019, kedy počas búrky dopadol na sklenú výplň strechy pavilónu strom, je priestor už päť rokov zatvorený, a táto nemožnosť prezentovať na jeho pôde české a slovenské umenie je traumatizujúca. Vzhľadom na nepoužiteľnosť budovy vypísala Národná galéria Praha začiatkom roka 2023 konkurz na prezentáciu českého umenia mimo národný pavilón,⁴ pričom sa uvažovalo o prenajatí priestorov v Arsenale. Konkurz vyhrala Eva Koťátková s projektom *Srdce žirafy v zajetí je o dvanáct kilogramů lehčí* (kurátorka Hana Janečková), ale umelkyňa o výstavný priestor prišla, lebo platba za prenájom nebola v potrebnom termíne uhradená.⁵ Po tejto patovej situácii NGP navrhla strechu provizórne opraviť a dať pavilón k dispozícii pre projekt Evy Koťátkovej. Toto riešenie však nebolo konzultované so slovenskou stranou, ktorá mala mať podľa

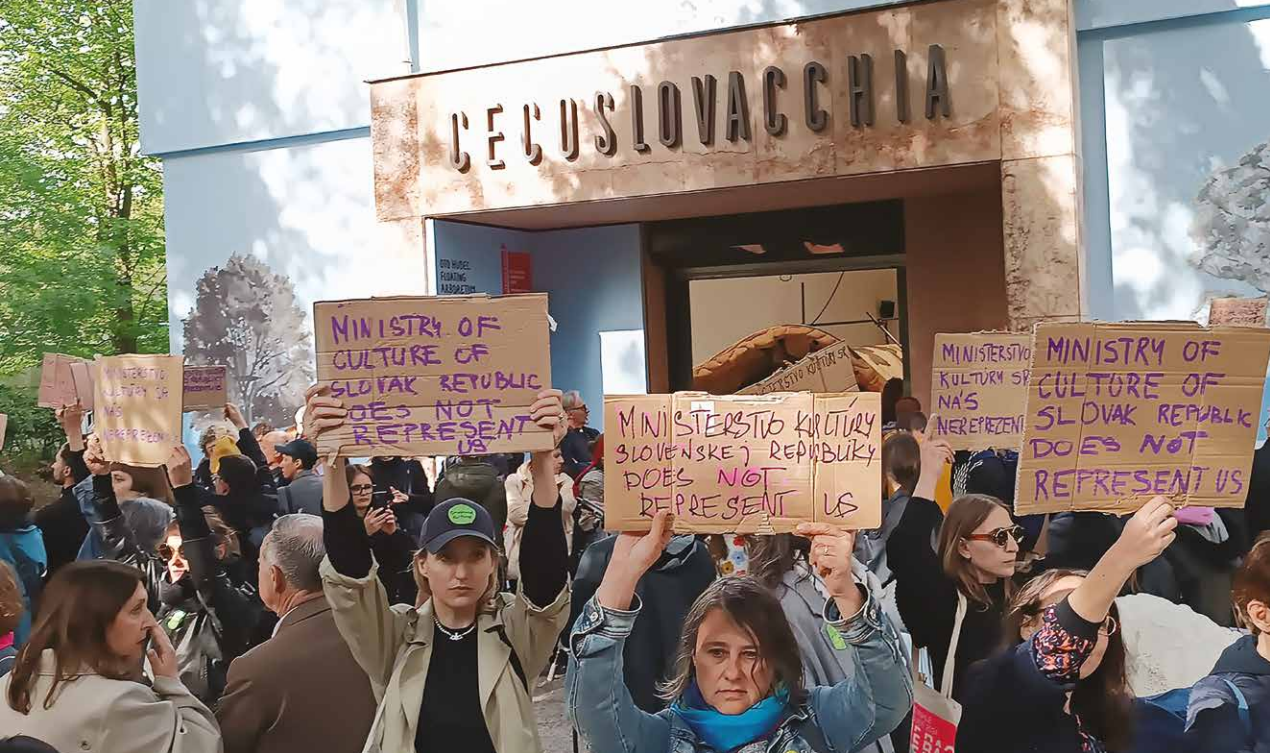
³ Od roku 2005 je táto úloha súčasťou zriaďovacej listiny Slovenskej národnej galérie.

⁴ Bližšie pozri <https://artalk.info/news/narodni-galerie-praha-vyhlasuje-otvorenou-soutez-k-ucasti-na-60-rocniku-bienale-umeni-v-benatkach-2024>.

⁵ Anežka Bartlová: Jak je to vlastně s benátským pavilonem. Dostupné na <https://artalk.info/news/jak-je-to-vlastne-s-benatskym-pavilonem-a-vystavou>.

Záber z otvorenia výstavy. Peter Lukáč, riaditeľ Sekcie kultúrneho dedičstva a štátneho jazyka Ministerstva kultúry SR prednáša svoj príhovor. Foto: Monika Kováčová

Protest kultúrnej obce proti krokom Ministerstva kultúry SR. Foto: Monika Kováčová

dohody pavilón po znovuo tvorení k dispozícii pre slovenský projekt. Vzhľadom na krátkosť času, ktorý zostával do otvorenia 60. ročníka bienále v Benátkach, prišlo ku kompromisu a slovenský umelec Oto Hudec pripravil projekt rátajúci s fasádou pavilónu a jeho okolím.⁶

Srdce žirafy v zajetí je o dvanáct kilogramů lehčí

Eva Kotátková, kurátorka: Hana Janečková, spolupráca Himali Singh Soin, David Soin Tappeser (Hylozoic/Desires), Gesturing Towards Decolonial Futures a kolektívy detí a seniorov. Komisar pavilónu: Michal Novotný, Národní galéria Praha

Eva Kotátková(*1982) postavila svoj projekt na dojemnom príbehu žirafy Lenky, ktorá bola v roku 1954 odchytená v Keni, dovezená na územie Československa a umiestnená v pražskej ZOO. Zviera vytrhnuté zo svojho prirodzeného prostredia, ktoré bolo traumatizované rovnako dlhým transportom ako aj životom v zajatí, prežilo v ZOO iba dva roky a jeho mŕtve telo bolo darované Národnému múzeu v Prahe, kde bolo vystavované ako múzejný exponát až do roku 2000. Aktuálne je uložené v archíve múzea ako predmet vedeckého skúmania. Tento naratív je však iba prvým plánom príbehu, za ktorým sa skrýva kritická reflexia celého komplexu problémov, ktoré odzrkadľujú náš postoj ku zvieratám, ktorý nebol a ešte stále nie je dostatočne rešpektujúci. I keď sa prijali viaceré zákonné opatrenia – zákaz drezúry a verejného vystupovania voľne žijúcich zvierat v cirkusoch, zákon o veterinárnej starostlivosti, kde zviera už nie je definované ako vec,

⁶ Pozri Vyhlásenie SNG k La Biennale di Venezia 2024 zo dňa 23. 10. 2023. Dostupné na <https://sng.sk/sk/sng-bratislava/aktuality/vyhlasenie-sng-k-la-biennale-di-venezia-2024>.

ale živá, cítiaca bytosť –, mnohé úlohy nás ešte len čakajú (kľetkový chov, humanizácia chovu a porážky zvierat a pod.). Navyše sa tu otvára aj aktuálnejšia diskusia o mimoludských aktéroch, ako prirodzenej súčasť nášho sveta, ktorá spochybnila pyramidálnu hierarchiu, na vrchole ktorej stál od čias osvietenstva človek. Ak si tento Koťátkovej projekt zasadíme do širšieho kontextu medzinárodnej výstavy *Foreigners Everywhere* (cudzinci všade), môžeme prijať autorkinu interpretáciu, že „príbeh žirafy do [výstavy] veľmi prirodzene zapadá. Lenka bola také príchozí, reprezentovala v Československu Keňu a možná obecně i Afriku, nikdy se na nové klima plně neadaptovala, byla exotizovanou cizinkou ve výběhu a pak na podstavci...“⁷

Koťátkovej projekt je postavený na interaktivite diváka, ktorý vstupuje do inštalácie, do priameho kontaktu so šitou časťou krku žirafy, dotýka sa jej imaginárneho tela, počúva audio nahrávky a cez emócie sa môže nachvíľu ocitnúť v koži zvierata, cítiť, akoby cítilo samotné zviera.

Floating Arboretum

Oto Hudec, kurátorka: Lýdia Pribišová, komisárka: Monika Krčmárik, organizátor: SNG. Zvuk a performance: Fero Király, poetizácia príbehov stromov: Juliana Sokolová, performer: Eva Šušková, Anna Čonková, Ivanka Chrapková, Peter Mazalák, Marek Kundlák, Vojtěch Šembera, choreografia: Petra Fornayová, kostýmová dizajnérka: Michaela Bednárová.

⁷ Asi jsem se moc napojila na ten příběh... Eva Kotátková o žirafě Lence a pobývání ve světě českého umění. Rozhovor s Anežkou Bartlovou. In: Deník N, 14. 6. 2024. Dostupné na https://denikn.cz/1451522/asi-jsem-se-moc-napojila-na-ten-pribeh-eva-kotatkova-o-zirafe-lence-a-pobyvani-ve-svete-ceskeho-umeni/?ref=tit&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR1dfr-Psx23gJ9Z7yfa2OZsM32HV8pHYC0d80Qu-58uCB55ojjt7o8ORs0_aem_2X3r21jdSgYD_GB9wpt5bQ.

Za projektom Ota Hudeca (*1981) je jeho dlhodobý záujem o klimatické zmeny a ich dopad na našu planétu. Konkrétnym impulzom boli najmä protesty aktivistov proti kľčovaniu stromov v rôznych častiach sveta. Jeden z nich, veľmi osobný, predstavil v rozhovore s Juliou Butterfly Hillovou (nar. 1974), americkou ochranárkou prírody, ktorá v rokoch 1997 a 1999 strávila 738 dní v korune 600 rokov starého stromu – Sekvoje vždyzelenej, v Humboldt County v Kalifornii, aby zabránila jeho vyrúbaniu, čo sa aj podarilo.⁸ Hudecovu plávajúce arborétum má podobu malieb na stenách Československého pavilónu a kurátorka Lýdia Pribišová o ňom uvažuje, ako o „symbolickom utopickom mieste, azyle pre stromy ohrozené ľudskou expanziou“. I keď sa na prvý pohľad môže zdať, že ide o projekt utopický, nie je náhoda, že sa realizuje práve v Benátkach, ktoré patria k mestám najviac ohrozeným zmenou klímy. Navyše Hudec pracuje s konkrétnymi stromami, napríklad s borovicou limbovou, ktorá je na území Slovenska zákonom chránená a jej výskyt sa v dôsledku klimatických zmien zredukoval len na územie Tatier. Jej šiška v podobe rozmernej plastiky sa ako symbol plaví na čline umiestnenom pred vstupom do Československého pavilónu.

Hudecov projekt je kolaboratívny a vďaka vstupu ďalších aktérov i multimedialny, rozšírený o slovo, zvuk a pohyb. Príbehy Floating Arboreta prebásnila Juliana Sokolová, prespievali performer i v diele *Songs for Planetary Articulation* hudobníka Fera Királyho. Tieto živé akcie sa konajú pred našim pavilónom vždy počas jedného týždňa v mesiaci až do ukončenia bienále a sprostredkujú posolstvo autora prostredníctvom silných emócií.

Emócie sprevádzalo aj otvorenie výstavy, keď sa pred pavilónom zhromaždili desiatky umelcov a umelkýň a ich podporovateľov, aby vyjadrili nesúhlas s politikou Ministerstva kultúry SR, ktoré svojimi krokmi ohrozuje umeleckú slobodu, diktujúc pravidlá smerujúce k ovládnutiu verejného a inštitucionálneho priestoru. Ako vo svojej reflexii píše na stránkach artalk.cz Lenka Kukurová: „Toto protestné gesto nespravila len slovenská umelecká verejnosť, ale všetci prítomní... Vďaka takýmto zdieľaným protestným chvíľam je možné prečkať likvidačné snahy a vytvárať slobodné umenie. Veľmi dôležitá je v tejto situácii aj česká a medzinárodná podpora.“⁹

Jana Geržová (*1951), historička a kritička umenia, šéfredaktorka časopisu Profil súčasného výtvarného umenia.
jgerzova@gmail.com

⁸ Tento a podobné príbehy nájdete na stránke <https://floatingarboretum.sng.sk/trees>.

⁹ Lenka Kukurová: Slovenská „hanba“ na Bienále v Benátkach? In: artalk.cz, 23. 4. 2024. Dostupné na <https://artalk.info/news/slovenska-hanba-na-bienale-v-benatkach>.

Oto Hudec: Floating Arboretum, 2024. Pavilón Českej a Slovenskej republiky, Giardini, Benátky. Plastika šišky borovice limbovej umiestnená v čline pred vstupom do pavilónu. Foto: Roberto Moro